

Janyšková, Ilona

[Snoj, Marko. Slovenski etimološki slovar]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná. 1998, vol. 47, iss. A46, pp. 220-222

ISBN 80-210-1796-1

ISSN 0231-7567

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100331>

Access Date: 19. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

levou (subjektivou) valenci? Totéž platí při pasivizaci nepfechodných struktur (*o tom se už jednalo*), i když jde o VF. Jestliže ano, pak by bylo třeba přeformulovat druhý a třetí odstavec *Předmluvy*.

Je pro mne jako syntaktika těžké přijmout to, že *být* ve všech svých funkcích má nějaký valenční komponent (pojem predikativ z MČ3 se neujal); ale i pak by bylo třeba říci, že nejen V2 může mít podobu *Sent jako* (ale i jiné spojky), nýbrž že i V1 může mít (a často) podobu *Sent / INF: Že nám to nabídl, bylo, aby nás uklidnil; To, že odešel, je (to), co jsme chtěli* aj.

Nejasný je rozdíl mezi genitivem vazebným (valenčním) a partitivním (a záporovým): *Podal mu ruku/vodu/vody*. — Je ze syntaktického hlediska obtížné přijmout, že v konstrukcích typu *Proto hledali angličtí vynálezci způsob, jak zrychlit předent* a jinde jde v V2 o relativní větu. — Problematické je chápat INF po modálních slovesech (*muset...*) jako jejich valenci — Zřejmě revizi by zasluhovaly všechny případy, kdy se uvádí valenční pozice SENT jen s nějakou určitou spojkou — Rozdíl je také v tom, zda SENT je věta spojková nebo relativní. (*Co leží tam v rohu, je kočka*.) — Pečlivěji by bylo třeba rozlišovat mezi slovesy dokonavými a nedokonavými: *Zjistit/zjišťovat, že/zda* aj.

Už jsme řekli, že naše poznámky mají spíše povahu otázek, problémů vznikajících na pomezí lexikologie a syntaxe: je jich více a bude třeba je nějak řešit, ale právě k tomu přináší recenzovaná práce cenné impulsy.

Nehledíme-li k naznačeným otázkám povahy spíše teoretické, je třeba vyzvednout autorský záměr přiblížit a podat téma jako zajímavé i pro nelingvisty. To se myslím podařilo plně: čtenář je srozumitelnými výklady a hezkými příklady přímo vtahován do slovesného chování opfeneho o sémantické charakteristiky, k citlivému rozlišování toho, že totéž sloveso žije v různých sémantických variantách a větných podobách. Nemálo k tomu přispívá i formální úprava knihy: je vzorová a přitažlivá.

Miroslav Grepl

Marko Snoj: Slovenski etimološki slovar. Ljubljana, Mladinska knjiga 1997, 900 str. (ISBN 86-11-14772-3)

Když v roce 1995, dva roky po smrti akad. France Bezlaje, spatřil světlo světa 3. díl (P — S) jeho etymologického slovníku (*Etimološki slovar slovenskega jezika*), málokdo zřejmě tušil, že se o dva roky později slovinština přiřadí k těm slovanským jazykům, které mají svůj dokončený etymologický slovník. Zásahu na tom má mladý slovinský indoeuropeista Marko Snoj (nar. v roce 1959), autor dvou knih (*Kratka albanska slovnica*, Ljubljana 1991, a *Rückläufiges Wörterbuch der albanischen Sprache*, Hamburg 1994) a řady zejména etymologicky zaměřených článků a studií, jeden ze spolupracovníků a poslůze i pokračovatelů Bezlajova etymologického slovníku.

Slovenski etimološki rečnik byl zamýšlen jako popularizační etymologický slovník, určený širokému okruhu uživatelů; v češtině je takovým slovníkem Holubův a Lyerův *Stručný etymologický slovník jazyka českého se zvláštním zřetelem k slovům kulturním a cizím* (1. vyd. Praha 1967), dále jen H-L. I když má nový slovinský etym. slovník podle slov svého autora „... omejene znanstvene ambicije“ (ty splňuje právě Bezlajův etymologický slovník, na jehož 4. závěrečném dílu v současné době spolupracují M. Snoj a M. Furlanová), je jasné, že Snojův slovník osciluje mezi etymologickým slovníkem popularizačním a vědeckým.

Záměrem slovníku bylo etymologicky zpracovat slovní zásobu současného slovinského spisovného jazyka, včetně slov přejatých a cizích. Stranou zůstala, podle autora, slova řidká a ojedinelá, a to i ta, která obsahuje *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, Ljubljana 1980n (dále jen SSKJ); tím si vysvětlujeme, proč nebylo zpracováno např. sln. *adráš* ‚druh dubu/Quercus ilex‘, jež SSKJ uvádí. Uvedena jsou naproti tomu slova, která SSKJ nemá (např. *bájs* ‚tlustoch‘), a navíc slova nová, jež SSKJ ani mít nemůže (např. *josta* ‚křiženec černého rybízu a angreštu‘). Dialektismy a slova ze starších období jazyka, stejně jako vlastní jména, jsou v heslech uváděna pouze tehdy, jsou-li důležitá pro etym. výklad. Do slovníku byla ovšem jako samostatná hesla někdy pojata i slova zastaralá. To platí např. pro subst. *ratáj*, u něhož uvedením významu autor sice naznačuje, že to není slovo běžně užívané, vhodnější by však snad bylo vyjádřit explicitně, že je to slovo zastaralé (tak má i SSKJ). Na okraj poznamenáváme, že i č. *rataj* je slovo pouze zastaralé a nářeční, pod. i r. *rátaj*.

Jednotlivá hesla (těch je 8583!) jsou rozdělena podle slovních rodin, u derivátů, jejichž zařazení by mohlo běžnému uživateli dělat potíže, je odkaz na odpovídající slovní rodinu (např. *naměček* v. *metáti*). Stavba hesla je standardní. Za záhlavím následuje určení gramatických kategorií. Vzhledem k tomu, že je slovník určen především slovinskému uživateli, je většina heslových slov uvedena bez významu. Výjimkou jsou slova méně známá, dále ta, jež v SSKJ nejsou uvedena, a přirozeně homonyma. Slovní rodina heslového slova je uvedena z pochopitelných důvodů jen výběrově. Také příklady z ostatních slovanských jazyků jsou omezeny na výrazy staroslověnské (případně církevněslovanské), charvátské, srbské, ruské a české, slova z ostatních slovanských jazyků jsou uváděna jen sporadicky. Etymologické výklady jsou v jednotlivých heslech podány přehledně a srozumitelně, autor rozumně nezahluje čtenáře množstvím možných výkladů jednoho slova, pouze v nejasných případech uvádí výkladů více, nanejvýš však 2–3.

Většina uvedených etymologických výkladů je tradičních, obecně přijímaných (u těch je uváděn i zdroj). V některých případech však autor přichází s originálním řešením. Jako příklad je možno uvést jeho etymologii slov *drožg* ‚drozd/Turdus musicus‘ (s. 105) a *strnád* ‚strnad/Emberiza citrinella‘ (s. 615). Snoj odmítá tradiční výklady (v případě psl. **drozdz* vycházející z onomatopoického původu slova, srov. např. Machek, V., *Etymologický slovník jazyka českého*, Praha 1968, s. 129) a obě slova vysvětluje jako stará nominální kompozita (podrobněji v. Snoj, M., *Miklošičev zbornik*, Ljubljana 1992, s. 193–200). K některým autorovým výkladům lze mít jisté výhrady. Např. oproti jeho objasňování sln. *grúden* ‚prosinec‘ (to je doloženo již ve stsl. *grudbъ* ‚listopad‘) ze slovesa *gruditi* ‚hryzat, hlodat ap.‘ považujeme za lepší tradiční výklad vysvětlující psl. **grudbъ* jakožto ‚měsíc hrud‘, tj. zejména ‚měsíc, kdy cesty zamrzají a jsou pokryté hroudami‘, tedy z **gruda* (podrobněji v. *Etymologický slovník jazyka staroslověnského*, dále jen ESJS, Praha 1989n, seš. 4, s. 207).

Cenné na novém etymologickém slovníku je i to, že si všímá expanze z církevní slovanštiny (cílevědomě se expanzi z církevní slovanštiny do jednotlivých slovanských jazyků věnuje v poslední době zejména ESJS): z csl. jsou např. sln. *rázlog*, *smísel* aj. Pro studium česko-slovinských jazykových kontaktů jsou důležitá vzájemná přejetí, z češtiny je např. sln. *nađđj*, *nábožen*, *rákev* aj., naopak ze sln. je např. český název houby *kukmák*.

Sympatické na slovníku je i důsledné používání metody „Wörter und Sachen“, tedy zkoumání slov spolu s věcmi, které označují. Na rozdíl od stručného slovníku H-L si autor mohl dovést častěji uvádět realie (stačí srovnat např. výklad č. *cedr* u H-L a sln. *cědra* u Snoje), i když pouze v omezené míře.

Celkově by bylo jistě možno polemizovat s tím, zda do slovníku byla zařazena hesla, která tam zařazena být měla (je např. otázkou, zda bylo nutné uvádět exkluzivní výraz *cíciban*), v jednotlivostech je třeba upozornit na několik drobných nepřesností, zejména v českém materiálu: s.v. *cāndra* chybí č. *cundra* ‚běhna‘, *k iskāti* je možno doplnit stč. *jískati* a č. dial. *ískat* (v součas-

ném jazyce jsou známé pouze prefigované tvary), s.v. *metáti* je u českého *metat* jako 1. os. sg. přez. nesprávně uveden tvar *mecu* (ten je staročeský) namísto správného *metám*, s.v. *prosíneć* je č. *prosineć* nesprávně interpretováno jako slovo pouze nářeční a starší. Dále, č. *něha* není přímým pokračováním psl. *něga, jak by se z hesla *něga* zdálo, ale je to obrozenecké přejetí z ruštiny (v. Šmilauer, V., Naše řeč 25, 1941, s. 66), k heslu *mezíneć* je možno doplnit stsl. *mězinьць*, 'nejmladší syn', s.v. *řeč* patří správně r. *рече* aj.

Kromě vlastní slovníkové části je součástí slovníku index slovinských slov (praktické je grafické rozlišení slov heslových, dále slov spisovných a dialektických či starších) a úvod. V něm autor stručně a srozumitelně podává informace o stavbě hesel (i s grafickým znázorněním), o vývoji slovinského jazyka, o rozčlenění indoevropských jazyků aj. Užitečný je i slovníček některých lingvistických termínů a seznam citované literatury (hojně je zastoupena i nejnovější etymologická literatura). Za jisté novum v etymologických slovnících je možno považovat stručnou informaci, která je uvedena hned za každým písmenem abecedně řazených hesel a která si všímá 1. indoevropských a praslovanských responzí slovinského fonému (včetně hláskových změn), 2. reflexí cizích fonémů (při přejímání), 3. funkce fonémů (u slov onomatopoických, lalických ap.).

Recenzovaná kniha je moderním etymologickým slovníkem, v němž se podařilo skloubit srozumitelnost, jasnost, přehlednost a stručnost výkladu (to jsou základní atributy popularizačního etymologického slovníku) s prvky, které posouvají etymologické bádání dopředu (máme tím na mysli nejen vlastní původní výklady, ale i celkové pojetí slovníku v duchu současného stupně rozvoje etymologie jakožto vědního oboru). Slovník přivítají jistě hlavně slavisté, jimž chybějí d o k o n ě n é etymologické slovníky jednotlivých slovanských jazyků. Konkrétně v jihoslovanských jazycích je úplný pouze Mladenovův stručný slovník z r. 1941 (Mladenov, S., *Etimologičeski i pravopisen rečnik na bálgarskija knižoven ezik*), Skokův slovník (Skok, P., *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* 1–4) vyšel v 70. letech, zpracován však byl již v letech 50.; Gluhakův slovník z r. 1993 (Gluhak, A., *Hrvatski etimološki rječnik*) se na úkor slovanského materiálu, potažmo i chorvatského, velmi podrobně věnuje výčtu různých tvarů v jednotlivých indoevropských jazycích a dialekttech a také v jazycích nostratických. Rozpracovaný je vedle slovníku Bezlažova *Bálgarski etimologičen rečnik* s bohatým dialektickým materiálem (poslední 5. díl z r. 1996 skončil u hesla *púskam*), srbský etymologický slovník se prý připravuje v Bělehradě.

Na závěr je třeba říci, že nový slovinský etymologický slovník nasadil velmi vysokou lašku všem etymologům, kteří již připravují nebo se teprve chystají napsat etymologický slovník některého slovanského jazyka určený široké veřejnosti.

Ilona Janyšková

Dorovský, I.: Makedonci žijí mezi námi. Masarykova univerzita Brno 1998 ve spolupráci se Společností přátel jižních Slovanů v České republice, 351 s. (ISBN 80–210–1704-X)

V roce 1998 uplyne 50 let od chvíle, kdy byly z Egejské Makedonie evakuovány první děti do tehdejšího Československa a do dalších tehdy lidově demokratických zemí (Bulharska, Jugoslávie, Rumunsko, Maďarsko a Polsko). Příslušníkům makedonské etnické skupiny, kteří přestože před půl stoletím našli domov v Československu, do té doby jim neznámém, zachovali si svou identitu, svou národní hrdost a většinou i svůj jazyk, je věnován recenzovaný sborník, který připravil brněnský slavista a balkanolog Ivan Dorovský. Zúročil tím své dlouholeté studium nejrůz-